

FALUFEJLESZTÉS NÉMETORSZÁGBAN

MEZŐGAZDASÁGGAL kapcsolatos tudományok és gyakorlati Avizsgálódások hosszú időn keresztül majdnem kizárólagosan a termelés szempontjai szerint igazodtak. A termőföld minél jobban való megmunkálásának és a minél többet való termelésnek érdekei határozták meg az elméleti kutatásokat épenúgy, mint társadalmi akciókat vagy állami intézkedéseket. A kapitalista és liberális gazdaságpolitika túlhajtásai azonban nemcsak az ipari termelés körében váltottak ki természetes és jogos reakciót; hanem a mezőgazdaság körében is olyan irányzatoknak kifejlődését segítették elő, amelyek a termelésttechnikai szempontok egyoldalúságával szemben a termelésnél az emberi munkában már nemcsak a termelés egyik tényezőjét, hanem elsősorban a dolgozó ember érdekeit vizsgálták. Amint az ipari termeléspolitikában határozottan különvált a termelésre vonatkozó vizsgálatoktól az ipari szociálpolitika, éppenúgy az agrártudományok széles mezején is elkülönült a mezőgazdasági szociálpolitika. Ez az irányzat nálunk legelőször a múlt század utolsó évtizedeiben a szövetkezeti szervezkedésben, a földművelésügyi kormányzat kisbirtokos- és munkásjóléti tevékenységében jelentkezett, amely gondoskodásának körébe természetesen azokat a mezőgazdasági termeléssel foglalkozó társadalmi osztályokat vonta, amelyeknek gazdasági és szociális állapota feltűnően alacsony életszínvonalat jelentett a többi társadalmi osztályokkal szemben. Ezek pedig a kisbirtokosok és a mezőgazdasági munkások voltak.

A mezőgazdasági szociálpolitikával rokon az a mozgalom, amely a világháború után indult meg Magyarországon és amelyet újabban falufejlesztés gyűjtőnéven jelölnek. Ennek a gyakorlati irányú mozgalomnak területe sok tekintetben azonos a mezőgazdasági szociális tevékenységgel, azonban mégsem ugyanaz. Mert nemcsak agrár foglalkozású társadalmi rétegek fokozottabb gondozását veszi tekintetbe, hanem a falunak mint gazdasági, társadalmi és közigazgatási egységnek közös érdekei és törekvései képezik tevékenységének kiindulópontját. Mivel a kis- és törpebirtokosság, valamint az agrármunkásság tömegei falun élnek, elsősorban ezek életviszonyainak javítása adja meg a falufejlesztési törekvések alapját. Figyelme azonban kiterjed a falun élő tisztviselő, kisiparos és kereskedő rétegekre is és így szélesebb skálán mozog, mint a kifejezettebben mezőgazdasági szociálpolitika. Azonkívül tevékenységi köre felölel minden olyan kérdést, problémát és viszonyt, amely a faluval, a falusi életviszonyokkal a legcsekélyebb összefüggésben van, kezdve pl. a csecsemővédelemtől a falusi temetkezési egyletek alakításáig.

A falufejlés ilyen értelemben tehát nem külön tudományág, mint ahogy nálunk szeretnék azt feltüntetni és „falu-tan“ elnevezés alatt belőle új tudományágot konstruálni, a mindenáron való skatulyázás kényszere alatt. A falufejlés azonban csupán tevékenységi kör, amely számtalan elméleti és alkalmazott tudományág megállapításait és eredményeit felhasználja, azokat a falun élő társadalmi rétegek érdekeinek szolgálatára igyekszik beállítani.

A magyar falvak viszonylagos elmaradottsága, város és falu, mezőgazdaság és ipar között mind jobban és jobban fokozódó szociális és kulturális ellentétek kényszerítő hatása volt elsősorban belső megindítója a világháború után mind szélesebb és szélesebb hullámokban gyűrűző magyar falufejlési mozgalomnak. A tények és helyzetek megismerésén, a javítani akaráson kívül azonban a magyar falufejlést másodsorban igen jelentékeny hatóerővel inspirálta megindulásától kezdve az a németországi, ma már több, mint negyedszázados társadalmpolitikai tevékenység, amely a múlt század utolsó évtizedében Heinrich Sohnrey nevével és első írásaival indult el és célkitűzései, elvei ma már a német szociálpolitikában, közigazgatásban, törvényhozásban töretlen erővel érvényesülhetnek. 1894-ben jelent meg Sohnreynek, akkor még egyszerű falusi tanítónak első munkája: „Der Zug vom Lande und die soziale Revolution“; 1929-ben pedig nemcsak egész Németország, de majdnem az egész világ illetékes szakemberei és testületi egyértelmű lelkesedéssel ünnepelték a 80 éves Sohnreyt, most már egyetemi professzort, mint a mezőgazdasági és falusi szociálpolitika egyik legelső képviselőjét, a falusi népjóléti és falufejlési törekvések fáradhatatlan előharcosát és polihistor vezérét.

Ha a falu érdekében való ez a szociális és kulturális mozgalom Sohnrey professzor fellépése óta eltelt negyedszázad alatt nem is tudta megváltoztatni Németország nemzeti és társadalmi szempontból egyaránt egészségtelen, sőt veszélyes népesedési és népességeloszlási viszonyait, ha máról holnapra nem is tudta teljes mértékben kiegyenlíteni a német nagyváros és a német falu közötti különbségeket, — mégis nagy mértékben hozzájárult ahhoz, hogy a falusi lakosság érdekei ma már a politikai és társadalmi életben jelentős mértékben érvényesülnek, — a falusi élet sötétségét lassanként emberi művelődés és haladás világossága váltja fel és különösen: hogy Németország egyes vidékein a falusi kultúra, a falusi földművesnép gazdagsága, állapota és a falu külső képe sok tekintetben mintaszerűvé és tökéletessé alakult.

A falusi élet javítását célzó társadalmi munkára Németországban a legelső impulzust azok az ijesztő statisztikai számok adták, amelyek a német birodalom lakosságának eloszlásában, mint egészségtelen és káros tünetek jelentkeztek. A német birodalom 1871-ben, amikor még csak 41 millió lakost számlált, kifejezetten agrárország volt, lakossága túlnyomó részben mezőgazdasági jellegű falvakban lakott. A világháború kitöréséig a 2 és fél milliós kivándorlási veszteség dacára a német népesség száma 27 millióval emelkedett, ami kb. 65%-os növekedésnek felel meg. E mellett a számbeli szaporodás mellett

azonban a mezőgazdasági lakosság, amely még 1882-ben az összlakosság 40%-át tette ki, 1923-ig lassanként 23%-ra esett. Az ipari népesség arányszáma ellenben ugyanezen idő alatt 35%-ról 41% fölé, a kereskedelemmel foglalkozó lakosság pedig 97%-ról 16.9%-ra emelkedett. A lakosság ilyen nagymérvű eltolódását az ipari termelőeszközök rohamos szaporodása és különösen a kivitelre dolgozó nagyipari termelés nagymérvű kiépítése okozták, amely a népesség rohamos szaporodása mellett a nagyvárosok fejlődését, ezzel együtt pedig a falvak lakóinak fokozatos elvándorlását és városokban való letelepedését eredményezte.

Az 1871-i népszámlálás idejében a német birodalomban az összlakosság 64%-a 2000 léleknél kevesebb lakosú falvakban lakott; 1910-ben ez az arányszám már csak 40%, 1925-ben pedig csak 35.6%. A városi lakosság (községek 2000 főnél több lakossal) száma 15 millióról 40 millióra, az összlakosság 36%-áról 64%-ra emelkedett. A városi és falusi lakosság számbeli viszonya tehát 1871-gyel szemben tökéletesen megfordult. A birodalmi lakosság $\frac{2}{3}$ -a lakik ma városokban. Különösen feltűnő a nagyvárosok szaporodása (városok száz-ezren felüli lakossággal). 1871-ben 8 nagyvárosban kb. 2 millió ember lakott, a mai Berlin lakosságának éppen a fele, az 1925-ös népszámlálás már 45 nagyvárost 16.6 millió lakossal (a birodalmi össznépesség 27%-a) talált az egész birodalom területén. Ma már a nagy német birodalom területén minden negyedik német polgár nagyvárosban, minden 15-ik Berlinben lakik. A legutolsó népszámlálás óta a német nagyvárosok száma 50-re emelkedett 18 milliós népességgel, úgyhogy csak a nagyvárosok lakóinak száma ma nagyobb, mint a falusi mezőgazdasági népességé (18 millió szemben 14 millióval).

A faluról való elvándorlás, mely hazánkban is állandó jelenség, Németországban különböző okokra vezethető vissza. A stettini Mezőgazdasági Kamara legújabbán igen részletes és alapos adatgyűjtést végzett az elvándorlás okainak pontos megállapítására. Ezek szerint faluról városokba költöznek elsősorban mezőgazdasági munkások, akik a mezőgazdasági üzemekben érvényesülő munkabérek relatív alacsonyága miatt igyekeznek városi ipari üzemekben munkát és magasabb keresetet maguknak biztosítani. Másodsorban a városi élet magasabb szociális és kulturális színvonala (szórakozások, kultúr-intézmények, különösen színház, mozi, kávéház, mulatók) csábítja a falusi embert a városokba. Az eltávozások okai között jelentőségük sorrendjében szerepelnek: a szakképzés akadályai, a nehéz mezőgazdasági munka, a munkaadó részéről történt felmondás, a városi munkanélküliség esetére szóló biztosítás lehetősége, munkanélküliség, a munkaadóval és egyes, a német gazdasági üzemekben ma még fennálló antiszociális munkarendszerrel (pl. Hofgängersystem) való elégedetlenség, a lakásviszonyok, a gyermekek nevelésének és továbbképzésének a lehetősége, családi okok és politikai befolyások. Ez a felsorolás azt is bizonyítja, hogy Németországban gazdasági, kulturális és szociális viszonyok tekintetében a falu igen jelentős hátrányban áll az egyre jobban, sokszor tüneményes gyorsasággal fejlődő városi életviszonyokkal szemben. A fejlődő ipari termelés munkásigényének

centrifugális ereje törvényszerűleg vonta magához a falusi munkás- és földművestömegeket, amelyek az ipari és városi modernebb szociálpolitika következtében jobb és emberibb megélhetést találtak a kényelmesebb városi lakásokban a gyárkérmények füstje ellenére is.

Bármennyire is ipari fellendülésének és nagyvárosi kultúrájának köszönheti Németország a világgazdaságban és nemzetközi erőviszonyokban még ma is letagadhatatlanul számottevő pozícióját, a mezőgazdasággal foglalkozó falusi lakosság erővesztésével fejlődő városi gazdasági és szellemi kultúra nemzetpolitikai és népesedési szempontból kétségtelenül nemzeti veszteséget jelent. Ha a falu kárára történő, nem természetes szaporodás a városok lélekszámút növeli is, a városok születési és halálozási arányszáma Németországban ijesztő mértékben csökken, éppen a falusi lakosság kedvező születési viszonyaival szemben. Poroszországban 1000 lélekre esett születések száma:

	Községekben 2.000 lakosig	Városok 2.000 lakoson felül	Nagyvárosok 100.000 lakoson felül
1913. évben	16·16	10·16	9·7
1921. „	14·84	8·08	7·3
1925. „	12·80	5·94	4·6

Bár a születések arányszáma a falvakban is nagy mértékben csökken, a nagyvárosokban már egyenesen ijesztő méretekben maradnak el a születések. Ebben a tekintetben Németország ma már Franciaországgal egysorban áll, Berlin pedig e téren az egész világon vezet. Berlinben az utolsó években nemcsak a halálozások száma volt nagyobb, mint a születéseké, hanem a házasságkötések száma is, ami más szóval azt jelenti, hogy Németország 4 milliós fővárosában ma már egykérőlről sem lehet beszélni, mert hiszen a házasságok nagy részben terméketlenek maradnak.

A falusi lakosság számbeli csökkenése más nemzeti veszedelmet is rejt magában. A mezőgazdasággal foglalkozók városba özönlése a németországi termelésre jelent súlyos és nem pótolható veszteséget. Míg valamikor az agrártermékek terén Németország behozatalra nem szorult, ma kenyérmagvakban és más mezőgazdasági terményekben igen számottevő importtal kénytelen a hiányzó szükségleteket pótolni.

A mezőgazdaságilag művelt terület fenti okok következtében állandóan csökken Németországban. Az elvándorlás következtében előálló munkáshiány viszont a gazdákat arra kényszeríti, hogy külföldi, különösen lengyel időszakos munkásokat alkalmazzanak. 1929-ben a német mezőgazdaságban 11.400 idegen munkaerőt talált alkalmazást. A lengyel vándormunkások igénytelenségük és szaporaságuk következtében különösen a keleti részeken jelentenek nagy nemzeti veszedelmet, sőt Kelet-Poroszországban a lengyelség térhódítása a német határon belül is éppen a lengyel munkások állandó alkalmazása következtében fokozatosan tart.

Ezek a, csak röviden vázolt, a németiség egységét, szellemi és testi birtokállományát egyaránt veszélyeztető jelenségek voltak azok, melyek a németországi falufejlesztési mozgalmat útjára indították és Sohnrey professzor úttörő tevékenységének indítóokai voltak. Mint

a fentiekből is kitűnik, a német falufejlesztési mozgalom nem lehetett kizárólagosan agrármozgalom, amely csupán termelési szempontok és a gazda érdekei szerint igazodik. A mozgalom vezetői hamar belátták, hogy a falusi lakosság nagy része keresetének és életszínvonalának emelésére irányuló törekvéseiben sokszor beleütközik a földbirtokos, a gazda érdekeibe, aminek legtöbbször a városba költözés a következménye. Ez pedig, mint fentebb láttuk, nemcsak az illető falura, hanem végső kihatásaiban a német nemzet egyetemére is pótolhatatlan vérvesztést jelent. Sokkal átfogóbb és az egyes foglalkozási ágak és társadalmi osztályok felett álló célokat kellett tehát a német falufejlesztési törekvéseknek kitűzniük. Ezt a célt elsősorban a falunak mint gazdasági, kulturális és társadalmi élet- és érdekközösségnek védelme és fejlesztése szolgálja, amelynek fogalmában a faluban lakó különböző foglalkozású polgárok érdekeinek kiegyenlítése, a faluközösség jólétének és fejlődésének szolgálata jelenti a mozgalom által megkívánt állami és társadalmi tevékenységet. Németországban, ahol az egyes foglalkozási ágak — a gazdákat sem véve ki — sokszor késhegyig menő osztályharcot, legtöbbször politikai ellentétek kiélezésével folytatnak egymás ellen, — abban a Németországban, ahol a falusi nép is foglalkozás szerint ma már a szétforgácsolódásig túl van szervezve, a társadalmi béke és a nemzet egyetemes érdekei szempontjából igen nagy jelentőségű a falufejlesztési mozgalom.

Ez a gondolat tükröződik annak a társadalmi egyesületnek szervezetében és munkájában, mely ennek az egész akciónak ma már 36 esztendőös hordozója. A Deutscher Verein für ländliche Wohlfahrts- und Heimatpflege képviseli ezt a faluért küzdő irányzatot az egész birodalom területén. Alapítója maga Heinrich Sohneyr volt, akinek átfogó koncepcióit a mai időkig becsületesen képviselte és a németországi agrár szervezetek egymás ellen irányuló ádáz szervező tülekedésében a falu gondolatát és érdekeit minden osztály- és pártpolitikától mentesen talán egyes-egyedül szolgálta. Szervezete ennek megfelelően talán egyike azoknak a ritka német egyesületeknek, melyekben különböző irányú és elvű vezetők helyet foglalhatnak és együtt dolgozhatnak. Választmányában pl. a szociáldemokrata irányú mezőgazdasági munkásszervezet: a Deutscher Landarbeiterverband képviselője mellett ott van a keresztény-nemzeti Verband für ländliche Arbeitnehmer, sőt a bizonyos mértékben nagybirtokos jellegű Reichslandbund kiküldötte is.

A mozgalom elsősorban a falusi agrármunkásság helyzetének javítását és a mezőgazdasági telepítés intenzívebbé tételét szorgalmazta. Mivel a mozgalom főindító oka a faluból való tömeges elvándorlás volt, — ebben az elvándorlásban pedig a mezőgazdasági munkások és földműves-családtagok szerepeltek a legnagyobb számban — természetes, hogy a falusi munkásviszonyok helyzetének javításával igyekezett az elvándorlást megakadályozni. A két hatalmas agrármunkásszövetség: a szociáldemokrata és a keresztény-nemzeti szakszervezet a munkásság megszervezésében csodálatraméltó sikereket ért el. Az új német alkotmány a földművesmunkásságnak az ipari munkássággal teljesen megegyező jogokat és szervezkedési szabadságot

adott (kedvezőbb munkabér és munkafeltételek elnyerésére irányuló szervezkedési szabadság, munkabeszüntetés joga stb.) A kötelező tarifális munkabérszerződések is sok előnyt biztosítanak a munkavállalókra nézve, a szakszervezetek támogatása azonkívül Németországban nemcsak tanácsadásban és erkölcsi védelemben merül ki, hanem a szociáldemokrata szakszervezet 250.000 és a keresztény-nemzeti szakszervezet kb. 100.000 mezőgazdasági munkástagjára jelentős anyagi segítséget is jelent. A szakszervezeteken keresztül a tagok a csecsemőkelengyétől kezdve ösztöndíjakon, életbiztosításon, ruhán, élelmiszeren keresztül koporsóig és ingyenes temetésig mindenhez hozzájuthatnak. A kerületi és községi közigazgatás jelentős részét Németországban ma már minden foglalkozási ágra, de elsősorban a munkásságra kiterjedő szociális munka és gondoskodás képezi. A munkanélküliség esetére szóló biztosítást az 1927 júl. 10.-i törvény a mezőgazdasági munkásságra is kiterjeszti. A német falusi földműves-munkásság helyzete tehát mindenképpen jobb, mint hazánkban, különösképpen akkor, ha számbavesszük, hogy a 63 milliós Németországban a mezőgazdaság munkáshiánnyal küzd, tehát a jobb falusi munkás könnyen válogathat munkaalkalmakban, míg nálunk a 8 milliós Magyarországon kb. 250.000 hivatásos mezőgazdasági munkavállaló van állandó munka nélkül.

Érdekes kísérletről számol be legújában a berlini birodalmi munkaközvetítő és munkanélküliség esetére szóló biztosítóintézet az 1929-i évről szóló jelentésében. Az ipari munkanélküliség és a mezőgazdasági munkáshiány közötti kiegyenlítés érdekében az állami munkahivatalok igyekeztek ipari munkanélkülieket mezőgazdasági üzemekben alkalmazáshoz juttatni, így 1929-ben sikerült 116.000 városi ipari munkást falvakban, gazdaságokban elhelyezni. A mezőgazdasági szakkörök érthető kétkedéssel fogadták a hatósági munkaközvetítésnek ezt az egyedülálló próbálkozását, a gyakorlati gazdák is a legrosszabb véleményt adták a hivatásos ipari munkások gazdasági munkáját illetően. Természetes, hogy az akció kezdetén a városi és falusi életviszonyok különbsége, az ipari és mezőgazdasági munka eltérő természete következtében sok panasz és összezdördülés fordulhatott elő. Ezt bizonyítja az is, hogy 116.000 városi munkásból kereken 35.000 munkás már az első három héten belül régi lakóhelyére utazott vissza. Már sokkal jobb eredménnyel járt 14—18 év közötti fiatal városi munkások parasztgazdaságokban való elhelyezése. Ezek leginkább a Rajnvidék, Westfália ipari centrumaiból és nagy számban leginkább Berlinből kerültek ki és a falusi földművesek a nagy munkáshiány miatt szívesen fogadták őket családjuk körébe. 1928-ban a birodalmi munkaközvetítő hivatal 10.000 ifjúmunkást közvetített a mezőgazdaság részére és ezeknek kb. 20%-a állandóan falun telepedett meg. Városi munkaerőknek mezőgazdasági munkára nevelése és kiképzése érdekében a munkaközvetítő hatóságok külön iskoláztatást rendszeresítettek és Frankfurt a. O. melletti Fliegerhorst iskolatelepen fiatal 18—24 éves munkanélküliek rövid elméleti és gyakorlati kiképzésben részesülnek, mely őket, mint városi ipari munkásokat, mezőgazdasági munkára szoktatja és ezzel a városi életből a falusi életre való átmenetüket megkönnyíti.

Itt kell megemlékeznünk arról az érdekes és nálunk ismeretlen mozgalomról, amely hazafias és ideális indítókok alapján a városi fiatalságot akarja a falura, a mezőgazdasági munkához vezetni és ezzel a faluból való elvándorlást ellensúlyozni. Ez az ú. n. „Artemenbewegung“, amely 1924-ben indult meg és a maga szűk kereteihez képest elég tekintélyes eredményeket tudott felmutatni. A mozgalom alapja tulajdonképpen önkéntes munkaszolgálat mezőgazdasági munka alakjában. A mozgalom szervei városi, leginkább középosztálybeli ifjakat toboroznak, azokból megfelelő előképzés után munkáscsapatokat állítanak össze, amelyek nagyobb gazdaságokban olcsó munkabérért a gazdasági munkák elvégzésére vállalkoznak. Így akarják hazafias lelkesedéstől vezetve az idegen, főképpen lengyel időszakai munkásokat német területről kiszorítani, de céljuk e mellett legfőképpen az, hogy a német fiatalságot falura

vigyék, a falusi gazdasági munkát velük megszerettség és ezáltal a német fiatalságot a nagyvárosok nemzetietlen, erkölcstelen és akaratot, ideget romboló környezetéből kimentsék. Az „artamanok“ törekvéseit eleinte mosollyal és előlegezett hitetlenséggel fogadták, 1927 nyarán azonban már 1800 beszervezett „artamanista“ dolgozott 43 nagybirtokon, sőt 700 ezek közül télen is munkahelyén maradt. A mozgalom jövőjét illetően a németországi szakemberek még komoly véleményt nem formálhattak; ahhoz az eddigi eredmények nem elégségesek. Mindenesetre kétségtelen, hogy céljaiban és törekvéseiben csak helyesélhető új mozgalommal állunk szemben, amely azonban a falu és város közötti nagy népvándorlást észrevehetően befolyásolni nem tudja.

A német falufejlesztés megindulása óta legcéltudatosabb erővel a falusi telepítési mozgalom fejlesztéséért harcolt. A falufejlesztési törekvések a telepítés kérdésében már járt úton haladhattak, hiszen Németország mai kiterjedését, a német nép zárt egységét a céltudatos és tervszerű telepítéseknek köszönheti. Nálunk is ismeretesek az 1868-as német telepítési törvény alapján egészen a világháború végéig kitartással és pontossággal végrehajtott telepítések, melyeknek következtében Poroszország keleti részén az ú. n. „Ansiedlungskommission“ 21.749 telephelyet átlag 14.2 hektár földterülettel újonnan létesített, kb. 300 új német falut teremtett meg és 300 más régi falut és 40 várost új telepésekkel egészített ki. A világháború után a telepítés problémája sokkal időszerűbb lett, mint azelőtt. Westpreussen és Posen tartományok elvesztésével a háború előtti német telepések legnagyobb része Lengyelország uralma alá jutott, mely sietett a német telepések helyére lengyel földműveseket ültetni. A lengyel veszedelem Németország részére a határokon belül is nyílt és égető probléma maradt, elsősorban a lengyel földműves nép igénytelensége, alkalmazkodóképessége és a német földműves lakosságénál jobb és kedvezőbb születési arányszámánál fogva. Mindezek a körülmények ismételten felszínre vetették a telepítés kérdését, miután a német nagyipar vezetői is belátták, hogy a földműves lakosság szám- és erőbeli gyengülését a fokozott ipar nem tudja ellensúlyozni. A háború előtti telepítések nyilvánvaló eredményei a némettség vezetőit meggyőzték arról, hogy a némettség gazdasági és politikai pozícióit csakis akkor tudják visszaszerezni és továbbra is biztosítani, ha a megmaradt területeken minél több német földműves munkáját és megélhetését biztosítják, a német nép egységes tömbjének megbontására irányuló idegen terjeszkedési törekvéseknek gazdag, erős, német földművesfalvak zárt falankszjával szabnak gátat.

Az 1919 aug. 11-i „Reichssiedlungsgesetz“ az egész birodalom területére kiterjesztette a telepítési tevékenységet, az ahhoz szükséges földterületek megszerzéséhez a közhasznú telepítőtársaságok részére kisajátítási és elővásárlási jogokat biztosított. Az inflációs idők és a pénzérték állandó csökkenésével kapcsolatos pénzügyi nehézségek azonban a telepítési tevékenységet megakasztották, mígnem a birodalmi kormány 1926-ban 5 évre évi 50 millió márka hitelt biztosított a telepítések zavartalan folytatására. 1919-től 1928-ig 441.000 hektár területet vettek igénybe telepítési célokra. Ez alatt az idő alatt 12.000 új telephely létesült és 38.000 esetben történt meglévő kisgazdaságoknak területhozzápótlással való kiegészítése. Falusi kézműves és mezőgazdasági munkástelepítés 14.000 esetben történt.

A falusi földműves telepítésekre fordított olcsó állami hitelek természetesen az államra nézve jelentős kamatvesztést jelentenek. Németországban minden egyes önálló birtokkal bíró telepese család az államnak kb. 800—1000 márka évenkénti költségébe kerül. Nem szabad figyelmen kívül hagynunk azonban, hogy Németországban a munkanélküliek roppant száma következtében szükséges munkanélküli biztosításnál minden házaskeresetnélküli biztosított az államnak évenként kb. 1200—1500 márkájába kerül. Ez a kiadás teljesen fogyasztói jelleggel bír, az illetőre nézve pedig még a létminimumot sem jelenti. A telepítés ellenben elsősorban új termőhelyet alkot, biztos, független új existenciát teremt, amely, ha az állam pusztaszámszerű bevételeiben mint kézzelfogható többlet nem is mutatható ki közvetlenül, a nemzet életében beláthatatlan, számokban és szavakban ki nem fejezhető szellemi és anyagi javak szaporodását jelenti. Minden települő meg van még védve annak a szükségességétől, hogy a városba vándoroljon és ott vagy maga is munkanélkülivé váljon, vagy egy már foglalkoztatott munkás kenyereit vegye el. Végeredményben minden új telepessel egy munkanélkülivel lesz kevesebb.

Gazdasági téren a német falut védő mozgalom csak bizonyos aktuális kérdésekben való állásfoglalásra szorított és az egyes organizációk között kialakult munkamegosztás alapján óvakodott attól, hogy termelési és gazdaságtechnikai kérdésekben a gyakorlati cselekvés terére lépjen. Ezt a munkát a mezőgazdasági kamarák, a szakintézmények, a Bauernvereinek és a Landbundok végzik, akikkel természetesen szoros kapcsolatot tartanak fenn a falufejlesztési szervek. Teljes mértékben érvényesül ezen a téren is a németek szervezőtehetsége, amely nem engedi azt, hogy az egyes mozgalmak ugyanazonokon a működési tereken egymás pontosan meghatározott köreit zavarják.

Kulturális téren már gyakorlatibb eredmények fűződnek a mozgalom nevéhez. Eltekintve attól, hogy a német, századokon keresztül zavartalanul ható művelődéspolitikája a város és falu lakosságában egyaránt bizonyos, a mi népkultúránknál sok tekintetben magasabb általános népkultúrát hozott létre, a városi és falusi lakosság között e tekintetben is jelentős különbségek állanak fenn. A kultúrpolitika előszeretettel veti magát olyan területekre, ahol az eredmények hamarabb mutatkoznak, ahol kisebb területen aránylag nagy befogadófelület áll a kulturális hatások és eszközök rendelkezésére. A város egy tömegben élő polgárságát ezért sokkal hamarabb és intenzívebben érték az öntudatos és öntudatlan kulturális behatások. A városok szellemi fejlődése már a geográfiai elhelyezkedés kedvezőbb volta miatt is megelőzte a szétszórta kis falvakban, tanyákon lakó mezőgazdasági lakosságét. A fejlődés a falu területein is figyelemmel kísérhető. A hivatalos és szabad kultúrpolitika a városban bevált és eredményeket elért intézményekkel igyekezett a falu és tanya eltérő viszonyai között is operálni. A német falufejlesztés elsősorban tehát ezt a helytelen vágyágyon elindult művelődéspolitikát igyekezett a falusi helyzet különleges igényeihez hozzáidomítani. Így sikerült a száraz tanmenetek pedáns útmutatásait szolgáló módon követő alsófokú nép-

oktatást falusi viszonylatban szabaddá tenni, az iskolát a falusi gyermek leikéhez és életviszonyaihoz közelebb hozni. A népoktatás a német falusi iskolákban ma már telítve van a szülőföld és honismeret elemeivel. A faluról való elvándorlásra tekintettel a népoktatás Németországban ma már igyekszik minden eszközt felhasználni arra, hogy a gyermek gondolat- és érzésvilágát a faluhoz kösse. A pedagógia és iskolapolitika új iránya: a munkaiskola-mozgalom igen jól simul ehhez a törekvéshez.

Az 1918-as összeomlás után az új német állam a 8 osztályos alsófokú iskoláztatási kötelezettségen felül a 4 éves továbbképző kötelező oktatást is bevezette, ami a német falusi kultúrpolitikának újabb problémaanyagot adott. A városokban könnyű volt a nagyszámú már meglévő specializált szakiskola segítségével a továbbképző iskolák beállítását lehetővé tenni, falun azonban sok helyen még ma is a továbbképző iskola csak papirosintézmény maradt. Itt kell rámutatnunk arra a körülményre, hogy a mintaszerű, a külföld által példaképpül vett német városi iskolaügy és a falusi iskolaügy között igen nagy űr tátong. Szerzőnek volt alkalma tanulmányútja során városokhoz közel fekvő, mezőgazdasági jellegű falvak iskoláit megtekinteni és bizony gyakran találkozott szalmafedeles, egytantermes, magyarországi viszonylatban is egészen primitívnek nevezhető iskolaépületekkel, amelyekben nemhogy a 14. évtől 18. évig tartó kötelező (?) továbbképző oktatás, de még a nyolcosztályos népoktatás, az illető tanító véleménye szerint is, teljesen lehetetlen. Így könnyen megérthető, hogy Sohnrey ez évben 4. kiadásban megjelenő falufejlesztési kézikönyvében (Wegweiser für ländliche Wohlfahrtsarbeit) mint követhető példaképet említi meg a falusi iskolákról szóló fejezetben Magyarországot, amely „in kurzer Frist vorwiegend auf dem Lande über 8500 neue Schulbauten herstellen will und davon bis Ende 1928 bereits mehr als 5x00 errichtet hat. Was in anderen Ländern möglich ist, kann in Deutschland nicht unmöglich sein. Ennek a jóleső elismerésnek értékét emeli az is, hogy Sohnrey közel 400 oldalas könyvében az egy ízben említett Svédországon kívül csupán Magyarországot említi, mint a német faluvezetők által ezen a téren követhető mintaképet.

A falusi földműves lakosság mezőgazdasági irányú kiképzését leginkább a mezőgazdasági kamarák által fenntartott különböző típusú mezőgazdasági szakiskolák végzik. Ezek tanítási módszere Németországban újabban új irányt vett fel. Az agrárválság következtében a német gazdák, akik ezelőtt szívesen küldték gyermekeiket ezekbe az iskolákba, ma már otthon tartják őket, mert munkaerejüket az otthoni gazdaság nem nélkülözheti. Az egyéni érdekekhez simulnak tehát a német mezőgazdasági iskolák, amikor a mindennapi oktatás helyett az iskola növendékeit inkább az otthoni gazdaság és háztartás munkáiban igyekeznek támogatni. A tanítók a növendékeket személyesen keresik fel és a szülőkkel egyetértve irányítják őket otthoni munkájukban. Legfeljebb havonként egyszer jönnek össze a tanulók az iskola épületében, ahol az otthon naponként vezetett munkanapló alapján számolnak be haladásukról. Az újabb mezőgazdasági iskoláknál ma már

a költséges tangazdaság is hiányzik» az iskola inkább a szülő gazdálkodását igyekszik mintaszerűvé fejleszteni. Az új iskolákat azonkívül külsőleg és belsőleg a legegyszerűbbre tervezik (baraképületek, régi gazdaházak stb.), nehogy a fényűző és minden kényelemmel ellátott iskola és az egyszerű falusi otthon közötti különbség eltávolítsa a növendéket az otthoni háztól és a városi élet csillogását kedveltesse meg velük.

Röviden meg kell emlékeznünk az összeomlás után dán mintára tervezett népfőiskolákról is, melyek értékesen egészítik ki az általános és kötelező népoktatást. Szempontunkból különös jelentőségük azért is van» mert Németországban a 12 évig tartó kötelező iskoláztatás és a társadalom önálló, de szétágazó népművelő tevékenysége miatt egy általános, egyöntetű kulturális oktatómunka nem tudott megszületni, mint péld. hazánkban az iskolán kívüli népművelési mozgalom. Csupán a falusi népfőiskolák terén sikerült az 1920. és 1925. évek között nagy számban alakuló német népfőiskolák vezetésében és irányításában egységet teremteni. A német népfőiskolák tanulságos példát mutatnak arra, hogy az iskolaalapítások állami szervezete nem okvetlenül szükséges, sőt a sablonoktól mentes társadalmi összefogás praktikusabb, az élethez jobban simuló iskolatípusokat hozhat létre. A német népfőiskolák alapítói egyesületek, szövetkezetek, egy-egy lelkesebb megértő földbirtokos vagy falusi vezető, sok esetben tanultabb földmives, akik a dán népfőiskolái mozgalom német híveinek lelkes propagandája nyomán a maguk erejéből, szinte a semmiből hozták létre ezeket a bentlakással egybekapcsolt, leginkább kis falvakban vagy tanyavidékeken épített iskolákat. A német falusi népfőiskola jellegzetes „parasztiskola“ (Bauemhochschule), mert falusi földmivesekből akar falusi vezetőket képezni. Magyarországon is találunk egypár népfőiskolának nevezett ismeretterjesztő tanfolyamot, ezek azonban inkább csak külső keretekben utánozói a német falusi népfőiskoláknak. A népfőiskola ugyanis nem tanít, nem közvetít hiányzó ismereteket. Nem is mezőgazdasági szakismeretekre oktat, bár mi minden a faluval kapcsolatos intézményt csakis egyoldalú, a mezőgazdasági termelés kvantitatív emelésére irányuló ismeretközlő tartalommal tudunk elképzelni. A népfőiskolái mozgalom kifejezetten hangsúlyozza, hogy nem szakiskola. Valójában paraszti mivoltában öntudatos, szűkebb falujához és hazájához hű, földmivestársai irányítására alkalmas, német földmives vezetőket akar nevelni; a nevelésen van tehát a hangsúly, amely a közös munka, a közös iskolacsalád, az egyszerű közös életmód útján öntudatlanul éri el célját. Hogy mennyire értékeli ma a németiség ezt az iskolatípust, azt legjobban igazolja, hogy a birodalom határain kívül eső kisebbségi sorsú német falvak lakossága nem középiskolákba, egyetemekre küldi gyermekeit, hanem a németországi népfőiskolákba. A kb. 35 német népfőiskola növendékeinek legalább fele erdélyi, bánáti, szepességi, csehországi németajkú falvakból kerül ki.

A falusi kulturális törekvésekhez hasonlóan a falu egészségügyének javítására irányuló munka is új szempontok szerint igazodik. Míg eddig a városi egészségvédelem intézményeit és berendezéseit

igyekeztek Németországban a falura átvinni és azokat kisebbített kiadásban utánozni, addig a gyakorlati tapasztalatok nyomán drága és költséges otthonok, kórházak és egyéb egészségügyi intézmények helyett az egészség védelmére, betegség esetén szükséges intézkedésekre törekszenek, falvakon és tanyavidékeken a szomszédok egészségügyi közösségét, a kölcsönös támogatást, kisegítést akarják kiépíteni. A „Gemeindeschwester“-ek és a „Landpflegerin“-ek sűrű, kiépített hálózata és az ő felvilágosító propagandamunkájuk segíti elő a falusi lakosság egészségét oltalmazó önkéntes köz munkát.

A németországi falugondozás a nagyvonalúakban érintett problémákon belül és azokon túl igazi német rendszerező képességgel foglalkozik minden részletkérdéssel, mely akármilyen kis területen is érintkezik a falusi életviszonyokkal. A sport, népfürdő, szórakozás, műkedvelés, film, rádió, sajtó, építkezés, templom, temető, tűzoltás, népviselet, népszokás, néphagyomány, zene, tánc, természetvédelem stb., stb.; a gazdasági, kulturális és szociális élet ezernyi időszere, napiproblémája: mind részletekig feldolgozott, sikertelenül vagy sikeresen szolgált munkaköre volt és lesz a német falufejlesztési tevékenységnek. Bámulatraméltó, mintául szolgáló kezdeményezéseket és falusi intézményeket lehetne itt falvaink buzdítására és a hasonló magyar mozgalomban való lemásolásra felsorakoztatni. Az önként kínálgató összehasonlításnál azonban sohasem szabad felednünk, hogy egy 63 milliós birodalom emberi és hatalmi erejével létrehozott művet vagy megvalósított gondolatot nem utánozhat minden meggondolás nélkül az a kis, megcsonkított ország, amely a maga 8 milliós, Európában idegen, maroknyi népével a lét és nemlét mérlegén vergődik. Népünk gazdasági és szellemi ereje sokkal kisebb, gyengébb és erőtlenebb, semhogya minden, Németországból átültetett intézmény terhet hosszú időn keresztül megbíma.

Ez azonban semmiesetre sem jelenti azt, hogy a magyar falufejlesztés terén ne érvényesíthessük azokat a tapasztalatokat, amelyeket a német falusi jóléti, kulturális és gazdasági berendezések, társadalmi munka és a hatósági tevékenység alapos és szakszerű tanulmányozása nyújthat. Elöttünk a magyar falvak mai válságában a megoldásra váró problémák és vajúdo kérdések egész légioja áll. A gazdasági krízis szüntelenül való emlegetése nem lehet mindig és állandóan az a jótékony fátyol, amellyel a falusi élet fejlesztésére irányuló tevékenységünk terén a munkátlanságot és tehetetlenséget takargathatjuk. A gazdasági kérdések mellett helyet kell engednünk a faluközösség egyetemes szolgálatában a szociális és kulturális célkitűzéseknek is, amelyek végeredményben nem pusztán a termelés érdekeit, hanem az emberi élet jobbá és tökéletesebbé tételét szolgálják.

RADNÓTI ISTVÁN